

Дискусійна записка

 <http://neweurope.org.ua/>
 info@neweurope.org.ua

 <https://www.facebook.com/NECUkraine/>
 https://twitter.com/NEC_Ukraine
 https://t.me/n_e_c

Центр «Нова Європа», 2018

МЕНШЕ СЛІВ, БІЛЬШЕ СПРАВ:

ЯК УТРИМАТИ ПІВДЕНЬ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ?¹

Леонід Літра, Катерина Зарембо

Південь України, різноманітний і багатоетнічний регіон, завжди давав приводи і для тривоги, і для оптимізму у контексті європейської інтеграції. Хоча після російської агресії проти України цей регіон переглянув своє ставлення до Заходу та Росії, він досі не повністю прийняв проєвропейський порядок денний, а ставлення та сприйняття його мешканців часто залишаються поза увагою та полем зору Києва.

Ця записка, підготовлена на основі публічних дискусій в Одесі та Херсоні², а також серії інтерв'ю з представниками місцевих громад, аналізує політичні, безпекові та економічні нюанси двох областей, які формально належать до одного регіону, але мають власні особливості щодо ставлення до політичних та економічних процесів в Україні.

Дискусійна записка написана у рамках проекту «Програма сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст дискусійної записки є винятковою відповідальністю Центру «Нова Європа» та Pact, і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США

¹ Ця дискусійна записка була підготовлена в рамках ініціативи Центру «Нова Європа», спрямованої на дослідження ставлення до європейської інтеграції в регіонах України. Аналітична записка, присвячена Харкову, опублікована у червні 2018 року і доступна за посиланням: <http://neweurope.org.ua/en/analytics/pro-shho-movchyt-harkiv/>

² Публічні дискусії відбулися 27 вересня 2018 року в Одесі та 28 вересня 2018 року у Херсоні.

СПРИЙНЯТТЯ ЄС

Регіон, у якому правила гри диктує Одеса, займає більш скептичну щодо реформ та євроінтеграції позицію навіть після того, як Україна спромоглася витримати російську агресію та здійснити певні реформи. Одеська область є найбільш євроскептичним регіоном у країні: 50% виступають проти європейської інтеграції і лише 24% підтримують її. Це означає, що Одеса є більш антиєвропейською, ніж Харківська область, що межує з Росією, де кількість скептиків приблизно аналогічна (49%), але кількість тих, хто підтримує інтеграцію до ЄС, значно більша (33%). Ситуація в Херсоні відповідає регіональній динаміці, однак симпатии ЄС тут переважають: 36% проти ЄС і 43% за³.

Одеська область є найбільш євроскептичним регіоном країни: 50% виступають проти європейської інтеграції і 24% її підтримують

Деякі лідери громадської думки з Одеси часто говорять, що в більшості випадків опитування не віддзеркалюють розбіжностей в українському суспільстві на місцевому рівні. За їхніми словами, Одесу можна приблизно поділити так: 30% є проєвропейськими, 20% – проросійськими, а 50% зберігають нейтралітет або не бажають відповідати. Ці показники відрізняються порівняно з попередніми роками, коли підтримка ЄС була вищою: так, ще у 2016

році приєднання до ЄС підтримувало 40% респондентів з Одеської області⁴. Зростання підтримки ЄС після 2014 року може бути пояснене тим, що регіон відчував себе набагато вразливішим з погляду безпеки, і в той час Одесі потрібен був якийсь фактор протидії Росії. Тепер регіон відчуває більшу стабільність, а отже, ЄС вже не так потрібен.

Однією із суперечливих особливостей, яка нерідко відзначається в Одесі, є пряма асоціація ЄС із НАТО. Як інтерв'ю, так і фокус-групи⁵ підтверджують, що мешканці Одеси думають про ЄС «у зв'язці» з НАТО (де ЄС, там і НАТО) разом з усіма міфами, що оточують обидві організації. Це є частиною нарративу російської пропаганди, вкоріненого в місцевому суспільстві.

Позиція регіону щодо реформ і європейської інтеграції в багатьох аспектах залежить від ставлення місцевих еліт. В Одесі існує кілька центрів впливу, сформованих бізнесовими та (екс)-кримінальними елітами. До того ж стверджують, що їхній вплив є настільки потужним, що вони створили «державу всередині держави» на рівні Одеси з паралельними інституціями, в яких державні чиновники працюють, але не приймають жодних

³ Опитування групи «Рейтинг». Настрої та очікування українців: регіональні особливості. 22.02.2018 http://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/nastroeniya_i_ozhidaniya_ukraincev_regionalnye_osobennosti.html

⁴ Опитування групи «Рейтинг». Всеукраїнський муниципальный опрос. 30.03.2016. http://ratinggroup.ua/ru/research/regions/vseukrainskiy_municipalnyy_opros.html

⁵ Фокус-група в Одесі, проведена у жовтні 2017 року в рамках проекту ЦНЄ «Українське покоління Z: ставлення та цінності», виявило, що молоді люди з Одеси зазвичай сприймають ЄС та НАТО як одне ціле. Наприклад: «Модератор: Що ви знаєте про НАТО? Валентина: Військовий блок. Олександр: Те ж саме, що Євросоюз, тільки це військовий блок у своїй основі. Юлія: Я абсолютно не довіряю НАТО, тому що вона не керується нашою країною. Впустити НАТО у нашу країну – це означає, що всі наші молоді хлопці у разі якогось конфлікту будуть зобов'язані... ну, деякі, ті, хто військові, будуть зобов'язані воювати за це НАТО, за цю країну».

рішень⁶. Чинний мер Одеси Геннадій Труханов, здається, також є частиною створеної в Одесі системи. Хоча багато хто в Одесі зазначає, що Труханов є лише виконавцем, тоді як Володимир Галантерник та Олександр Енгерт – справжні бенефіціари різноманітних схем у місті. Серед інших впливових осіб – Аднан Ківан (сирійський біженець, який створив будівельний бізнес і нещодавно придбав Kyiv Post), брати Абрамови (власники ринку «7-ий кілометр»), Борис Кауфман та Олександр Грановський (мають інтереси в Одеському аеропорту, престижних готелях і на ринку нерухомості), а також Сергій Ківалов, який є найпопулярнішою персоною в місті після чинного мера, та інші. Важко судити про те, чи підтримують ці групи впливу поточну політику інтеграції України до ЄС, оскільки геополітичний вибір не є частиною їхнього публічного порядку денного.

Мешканці Одеси, як і харків'яни, сприймають результати, досягнуті завдяки фінансуванню ЄС, як заслуги місцевої адміністрації. Візуальне визнання підтримки ЄС залишається проблемою, на відміну від проектів, що фінансуються США, і місцеві еліти отримують вигоду від цього. Понад те, в Одесі звикли думати, що всі позитивні результати та зміни в місті можливі за підтримки місцевої адміністрації, тоді як усі негативні зміни надихаються і здійснюються руками Києва. Так, приклад колишнього губернатора Міхеїла Саакашвілі, який зумів побудувати частину дороги Одеса–Ізмаїл, є досить красномовним. Коли він пішов у відставку, місцева адміністрація завершила будівництво дороги, щоб приписати це досягнення собі, інакше, якби

дорога не була добудована, люди вимагали б повернення Саакашвілі до влади, а це у плани місцевих еліт не входило.

У Херсоні, як і в Одесі і в Харкові, і, ймовірно, в інших регіонах, у всіх місцевих проблемах звинувачують органи центральної влади (Київ), які, за словами місцевих жителів, останні чотири роки повністю ігнорували Херсон. До того ж будь-які позитивні зрушення на центральному рівні не пов'язуються із зусиллями парламенту чи уряду. Усі позитивні події відбуваються завдяки тиску ЄС – саме такою є гіпотеза деяких місцевих лідерів. Тому частина політичної еліти в Херсоні хоче більше співпрацювати з ЄС, адже «лише ЄС може підштовхнути Україну до нових реформ». Понад те, незважаючи на всі труднощі, певна частина лідерів громадської думки в Херсоні вважає, що регіон «приречений» на європейську інтеграцію, просто тому, що іншого вибору немає: як зазначив один із місцевих чиновників, «ЄС означає стандарти та розвиток, тоді як альтернативний шлях разом з Росією означає війну»⁷.

Аналогічно Херсон не довіряє як місцевим, так і національним органам влади, і тому євроінтеграційна риторика чиновників призведе лише до її дискредитації. Високопосадовцям з ЄС у Херсоні також не довіряють. Люди швидше прислухаються до простих людей з ЄС, таких як польський фермер або, ще краще, український фермер з історією успіху, що міг би розповісти про досвід, який люди можуть приміряти до себе. Реформи, такі як децентралізація, залишаються незрозумілими для більшості людей (і, отже, викликають опір), не кажучи вже про такі абстрактні поняття, як європейська інтеграція.

⁶ Олексій Братушак «Урки». Як Одеса перетворюється на «кримінальну республіку», Українська правда, 18 жовтня 2018 року. <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/10/18/7195471/>

⁷ Публічна дискусія у Херсоні 28 вересня 2018 року.

ПРОЄВРОПЕЙСЬКІ, ПРОРОСІЙСЬКІ, «НЕЙТРАЛІСТИ» ТА «МІСЦЕВІ ПАТРІОТИ»: ВІДТІНКИ МІСЦЕВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА ПІВДНІ

Місцеві жителі стверджують, що на Одесу треба дивитись по-іншому. За словами деяких із них, Одеська громада має багато шарів, але не є поляризованою. Існує особлива суміш місцевого оригінального патріотизму: «моя Батьківщина – Одеса». Окрім того, з погляду місцевих, «проукраїнська» позиція в Одесі (а також у Херсоні) означає «проєвропейську», що, якщо це правда, є незручним для ЄС, оскільки означає, що «нейтралісти» не є «проукраїнськими» і, отже, проблема іміджу в регіоні існує не лише для ЄС, а й для України. Концепція «нейтралістів», яка нині поширюється в Одесі, Херсоні та в інших регіонах, може фактично представляти приховані «проросійські» настрої. Деякі співрозмовники згодні з цим твердженням, але інші кажуть, що нейтралісти в Одесі є справді нейтральними. Важливо також зазначити, що ті, хто підтримував та підтримує «Антимайдан» під час та після Революції Гідності, не обов'язково були проросійськими (принаймні, не всі), а скоріше не погоджувались зі зміною влади в Києві.

Дослідження поглядів мешканців Одеси було б неповним без згадки про трагедію 2 травня 2014 року. Ця трагічна подія має особливе значення для Одеси і є частиною унікальної пост-євромайданівської спадщини, що перетворилася на локальну травму та суспільний «міф». Основою суспільного договору в Одесі завжди було те, що громадяни можуть домовитись щодо будь-чого, не шкодячи один одному (це стосується навіть бізнес-груп у 90-х роках, які віддали перевагу досягненню угод, а не фізичному знищенню один одного). 2 травня стало винятком і шоком для багатьох. Якщо в Києві перші вбивства

на Майдані стали тригером для посилення протестів та безкомпромісної позиції, то в Одесі ефект був зворотним: люди відчували, що ситуація зайшла занадто далеко. У перші дні після 2 травня одеські вулиці були порожніми: люди просто не хотіли виходити з домівок. З місцевого погляду, група нейтралістів, можливо, зросла після 2 травня, включивши до себе людей, які не бажали нових зіткнень з будь-яких причин, що могли б спричинити загибель людей. Це також вплинуло на протестний рух. Напередодні трагедії місцевий Майдан міг зібрати близько 20 000 людей, а після неї число протестувальників з обох таборів різко скоротилося.

**І в Одесі, і в Херсоні багато
«нейтралістів». Існують різні думки
про те, чи є ці люди латентними
прихильниками Росії чи справді
нейтральними**

Трагедія також стала важливим знаком для бізнесу, який не бажав повторення насильства. Представники ділових кіл наполягали на тому, що Одеса потребує тиші – гроші потребують тиші та стабільності.

«Нейтральний» табір має багато прихильників і в Херсоні; однак, як і в Одесі, думки про те, є ці люди латентними прихильниками Росії чи справді нейтральними, різняться. Дехто вважає, що в Херсоні немає атмосфери страху або недовіри, і люди можуть вільно висловлювати свою думку і саме тому можуть бути справді нейтральними, байдужими чи просто не мати достатніх знань і розуміння сутності євроінтеграції, особливо в сільській місцевості.

Проросійський табір також існує в Херсоні, але намагається діяти поза лаштунками,

наприклад, у рамках обласної адміністрації. Діє кілька проросійських організацій, таких як ГБР (Громадська безпека та розвиток), яка, на думку місцевих жителів, насправді є «групою швидкого реагування» («группа быстрого реагирования») та просуває інтереси Росії в Херсонській області. Проте її діяльність не є відверто проросійською, а скоріше спрямована на дискредитацію, хоча й невдалу, місцевої та центральної еліти.

Утім, Херсон також демонструє позитивне сприйняття ЄС. Це стало можливим завдяки численним досягненням, таким як розширення програм обміну з ЄС та співпраця з університетами, фінансування різноманітних проектів з боку ЄС, безвізовий режим та відкриті реєстри. З негативного боку, успіх ЄС спричинив зростання міграційних потоків, і тому багато молодих людей вважають за краще залишатися в країнах ЄС, якщо є така можливість.

ГРОМАДСЬКИЙ СЕКТОР: ЯСКРАВІЙ, АЛЕ ІЗОЛЬОВАНИЙ

Після 2014 року громадський сектор в Одесі збільшився і розвинувся. Як наслідок в Одесі сформувалося ядро громадських активістів, що є активним і відносно впливовим, але водночас відокремленим від широкої спільноти регіону. Саме з цієї причини 14 нападів на громадських активістів, що відбулися в Одесі цього року, мали дуже незначний резонанс не лише в Києві, і навіть в Одесі. Журналістів вважають впливовішими за громадських активістів, і досі було 7 випадків перешкоджання професійній діяльності журналістів, але жодного випадку фізичного нападу на представників ЗМІ. Слабка реакція національних органів влади, а також той факт, що звинувачення в корупції проти мера Труханова так і не дійшли до суду, створює

серед місцевих активістів враження, ніби Київ покинув їх напризволяще.

Середовище активістів у Херсоні також значно розвинулося з 2014 року. Водорозділом для визначення херсонської ідентичності стала анексія Криму, коли громадяни збиралися разом, щоб захистити своє місто. Місцеві активісти започаткували рух «Самооборона Херсонщини», якому вдалося захистити інтереси населення Херсона під час кризи. Якщо в Одесі було кілька сумнозвісних випадків нападів на активістів, у Херсоні лише один з'явився у новинах в Україні та за кордоном – напад на Катерину Гандзюк, місцеву активістку й радницю Херсонського міського голови, яка після декількох місяців лікування померла у київській лікарні. Попри це, складно передбачити, які наслідки матиме цей трагічний інцидент. З одного боку, деякі місцеві жителі переконані, що це є загрозою та знаком для всіх, а активісти-антикорупціонери безперечно відчують загрозу (хоча і не збираються припинити свою діяльність). Навколо справи було утворено рух солідарності, а державні підприємства в Херсоні безкоштовно надавали місце для білбордів для громадських кампаній на захист Катерини Гандзюк. З іншого боку, її справа не мобілізувала громадянське суспільство Херсона в режимі «всі за одного». На сільському рівні справа взагалі майже не привернула уваги громадськості.

З початку року тільки в Одесі відбулося 14 нападів на громадських активістів, утім, ці випадки і в Одесі, і в Києві мали незначний резонанс

Співпраця між ЄС та Одеською владою (представлена різними установами ЄС, такими як EUAM, EUBAM та ін.) відбувається

досить гладко і підтримується на регулярній основі. Нещодавно було відкрито офіс Консультативної місії Європейського Союзу (EUAM). Подібно до інших інституцій ЄС, місія оперує на місці з надзвичайною обережністю, а також працює над залученням нових гравців і широкого громадянського суспільства. Цей процес є поступовим і спрямований на зміцнення довіри та уникнення роздратування місцевих гравців; однак, на відміну від попередніх підходів, ця місія була започаткована з широким залученням громадянського суспільства та подальшими планами щодо розширення співпраці. Також показово, що місія взагалі була заснована в такому регіоні, як Одеська область, де безпекова ситуація нестабільна як у внутрішньому сенсі, так і відносно Криму та Придністров'я, а також де вже присутня EUBAM. У цьому контексті складається враження, що неявна мета місії полягає в забезпеченні того, аби громадянські зіткнення, подібні до 2 травня, ніколи не повторилися (через навчання поліції та діалог), оскільки керівництво місії вважає своїм особистим досягненням, коли паралельні публічні акції протидіючих груп відбуваються мирно і без конфліктів.

У контексті допомоги та технічної співпраці між ЄС та різними державними інституціями в Одеській області в деяких випадках складається враження, що вони залишаються на досить базовому рівні. У більшості випадків ці інституції вимагають допомоги, наприклад у вигляді обладнання (автомобілі, комп'ютери, тощо), але стрімко втрачають оптимізм, коли йдеться про глибокі зміни в системі. У результаті органи місцевого самоврядування практично не просять нічого, окрім грошей. ЄС переважно розглядають як «банкомат», за винятком частини громадянського суспільства.

ВИБОРИ, ЄС І ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ

Населення Одеської області досить патерналістське, і тому місцеві жителі стверджують, що з високою ймовірністю область голосуватиме за чинну владу. Проте, на відміну від Херсона, європейська інтеграція не стане частиною порядку денного майбутніх виборів, якщо ж і стане, то лише в негативному контексті, оскільки аргументи проти неї використовуються такими партіями, як «Опозиційний блок» та «За життя». Принаймні деякі експерти вважають, що і Петро Порошенко, і Юлія Тимошенко не спиратимуться на питання, пов'язані з європейською інтеграцією, у своїх кампаніях в Одеській області. Одеські експерти завжди наголошують, що їхнє місто має незалежний підприємницький характер, і це – ключовий елемент у процесі прийняття рішень на місцевому рівні.

Водночас варто зазначити, що саме відсутність довіри до національних політиків (наприклад, до Порошенка) є причиною того, що підтримка ЄС знижується, адже місцеве населення асоціює чинного президента з Європейським Союзом, і, відповідно, падіння довіри до першого відбивається на ставленні до останнього.

Сьогодні здається, що реальним предметом для мешканців Одеси на виборах може стати пропозиція щодо розв'язання конфлікту на Сході України. Політичні сили, що просувають ідею «компромісу», можуть виграти в Одесі й уже набирають електоральні бали.

Херсон є менш складним у цьому плані, оскільки проєвропейська політика як фактор, що визначає рішення принаймні деяких виборців у Херсоні, ще матиме значення на виборах наступного року. Це стосується скоріше

міських, а не сільських жителів, оскільки в селах вибір громади зазвичай визначається позицією місцевих органів влади.

БЕЗПЕКА І РОСІЯ

Після анексії Криму та враховуючи наявність Придністров'я на західному кордоні фокус безпеки змістився на Південь України, який став також форпостом захисту держави від російської агресії. Однак в Одесі російські війська на Сході насправді не розглядаються як загроза, принаймні не першочергова. Конфлікт сприймається радше як локалізований «десь там», на Сході. Для Одеси більша військова загроза йде з Придністров'я (читай від Росії), і регіон перебуває у стані постійного напруження з 2014 року.

Після анексії Криму Херсон сприймає себе як найпівденніший форпост української безпеки та потенційна «вітрина» позитивних змін в Україні для кримчан

Для Херсона ситуація є іншою. Стратегічне значення Херсона подвійне: це найпівденніший форпост та контрольно-пропускний пункт безпосередньо біля окупованого Криму, а також потенційна вітрина, яка в довгостроковій перспективі може стати привабливою для кримчан, якщо вони побачать позитивні зміни в сусідньому регіоні.

Прихильники Росії після 2014 року притихли; однак вони існують і в більшості випадків обговорюють політику вдома («розмови на кухні») або в інших потенційних місцях,

таких як церкви. Російський Патріархат може стати новим центром цього руху, особливо після рішення Константинополя про надання Українській Церкві незалежності. Підтримка проросійських груп впливає з того факту, що російські телеканали все ще транслюються на половині території області, а українське телебачення недоступне в багатьох районах. Також російське телебачення широко транслюється з території Придністров'я. Важливо відзначити, що, хоча молодь орієнтується на соціальні медіа набагато більше, ніж на традиційні, вона все ще залишається в межах російськомовної блогосфери, тобто значна частина блогерів, за якими вони стежать, фактично є росіянами. За даними опитування, проведеного GfK у 2017 році, найбільш популярними соціальними мережами в Одесі є «Вконтакте» (40%) та «Однокласники» (30%); Facebook з 18% посідає третє місце, а Instagram і Twitter мають відповідно 10% та 6%⁸.

Щодо ситуації в медіапросторі, то в Херсоні є шість місцевих каналів, що транслюють певний обсяг проєвропейського контенту. Однак ближче до Криму людям доступні лише російські канали, оскільки небагато з них можуть дозволити собі аналогове телебачення.

⁸ Інститут масової інформації. Дослідження медіа-ситуації в південних і східних областях України 2017. https://www.gfk.com/fileadmin/user_upload/dyna_content/UA/02-News-2017/Media-Poll_w2_8_oblasts_UKR_v2.0_short.pdf Слід зазначити, що дослідження проводилося до того, як в Україні заборонили російські соціальні мережі.

НЕЗАЛЕЖНА ЕКОНОМІЧНА ЗАЛЕЖНІСТЬ

Аналізуючи ситуацію в Одесі, варто пам'ятати, Одеса насамперед – місто підприємців. Одним із цікавих зауважень, підтверджених статистикою, є те, що головні торговельні напрями для Одеси – не ЄС і не Росія, а Азія та Близький Схід. У 2017 році Одеса експортувала товари на суму 1,8 млрд доларів США та імпортувала товари на 1,5 млрд. Основними експортними ринками (як товарів, так і послуг) для Одеси є Індія (133 млн доларів США), Туреччина (129 млн), Росія (106 млн), Молдова (99 млн), Італія (83 млн), Іспанія (81 млн), Єгипет (77 млн), Саудівська Аравія (72 млн) та Китай (70 млн). Найважливіші джерела імпорту до Одеси – це Китай (336 млн доларів США), Туреччина (134 млн), Індонезія (117 млн), Росія (110 млн), Німеччина (84 млн) та Білорусь (75 млн). Це може бути ще одним поясненням того, що Одеса є «нейтральною» в контексті геополітичного вибору. Переважно Одеса експортує сільськогосподарську продукцію.

Головними торговельними партнерами для Одеси, яка передусім є містом підприємців, є не ЄС і не Росія, а Азія та Близький Схід

Експортні напрями Херсона також досить різноманітні: у 2017 році основними пунктами експорту були Туреччина (35,7 млн доларів США), Росія (19,9 млн), Білорусь (16,5 млн), Нідерланди (15 млн), Польща (14,8 млн), Єгипет (12,1 млн), Японія (11,5 млн), Індія (9,4 млн) та Молдова (9,1 млн). Херсон, ще більше залежний від сільськогосподарського виробництва,

постраждав від анексії Криму та російської агресії. З одного боку, по виробниках фруктів і овочів вдарив торговельна блокада Криму, і тому вони явно незадоволені. З іншого – туристичний сектор отримав значну вигоду від ситуації після 2014 року, коли попит на херсонські приморські курорти стрімко зріс. Крим сприймається в Херсоні як джерело загрози, а місцеві ОТГ допомагають українським військовим на лінії розмежування. Цікаво, що ще більше розчарування викликає той факт, що колишня влада Криму, яка зараз перебуває в екзилі в Херсоні, отримує вищі зарплати, ніж херсонські держслужбовці, і це призводить до відчуття несправедливості серед останніх.

Окремою проблемою є розвиток інфраструктури. Одесити скаржаться на дуже погане автомобільне та повітряне сполучення між Одесою та ЄС. Більшість європейських бюджетних авіакомпаній, що працюють в Україні, досі не дійшли до Одеси, хоча Одеський аеропорт пропонує широкий вибір варіантів з 25 авіакомпаніями-резидентами та оборотом 1 230 000 пасажирів у 2017 році порівняно з 527 400 у 2007. Навіть попри це, одесити змушені їхати до Кишинева або Львова, щоб скористатися лоу-костом до ЄС.

Херсонська інфраструктура також перебуває в поганому стані. Окрім того, поточні тенденції міграції змінюють маршрути, що існували десятиліттями. Оскільки проросійські настрої йдуть на спад, сьогодні між Херсоном та Москвою курсує лише один потяг із чотирма вагонами, який виїжджає кожні два дні, порівняно зі щоденними потягами з набагато більшим числом пасажирів до війни. Водночас місцевий автовокзал пропонує численні щоденні поїздки до різних міст Польщі та в інших європейських напрямках. Херсонський міжнародний аеропорт також активізувався після російської агресії. Якщо в 2014 році він

обслуговував лише 7,9 тис. пасажирів, у 2017 їхня кількість сягнула 105,9 тис., що означає зростання на 1300% за останні 3 роки. Разом з тим такі компанії, як Turkish Airlines, тепер літають з Херсона разом з MAU та Bravo Airways.

КОМУНІКАЦІЯ ПРО ЄВРОПЕЙСКУ ІНТЕГРАЦІЮ

Комунікація про європейську інтеграцію в Україні є досить важким завданням, що пов'язано з багатовимірним і складним характером інформації про процеси, пов'язані з ЄС. Одеса та Херсон не є винятком, адже тут «продати» проєвропейські реформи ще важче, ніж в інших регіонах України.

По-перше, мешканці Одеси (як і їхні співвітчизники з Херсона) бажають монетизувати свою підтримку цієї великої ідеї і тому завжди запитують про особисту вигоду, коли йдеться про європейську інтеграцію (найпоширенішим питанням є: «А що я буду з цього мати?»). Тому слід підкреслювати особисті вигоди (економічні та грошові) інтеграції в ЄС. Окрім того, потрібно демонструвати реальні розрахунки, а не вигадані цифри.

По-друге, конкретні приклади того, як скористатися різними програмами ЄС, такими як «Дунайський єврорегіон», «Горизонт 2020» або «Еразмус+», нададуть дискусії фокусу та вимірюваності. Досить часто пересічні громадяни думають про європейську інтеграцію як про щось, чого неможливо «торкнутися». З іншого боку, навіть такі відчутні переваги, як безвізовий режим, часто ігноруються і більше не розглядаються як частина процесу європейської інтеграції. Тому дуже важливо поширювати надихаючі історії успіху – наприклад, про виробника холодильників з

Одеси, який експортує свою продукцію до ЄС⁹, – серед місцевого населення.

По-третє, дуже важливо, щоб порівняно невеликий табір прибічників європейської інтеграції на Півдні не відчував себе покинутим напризволяще київською владою, а також партнерами з ЄС. Попри наявність двох місій ЄС (EUBAM та EUAM) і тринадцяти почесних консульств країн-членів ЄС в Одесі, місцеві респонденти, а також їхні співвітчизники з Херсона, скаржаться на недостатню кількість публічних заходів, присвячених ЄС та європейській інтеграції. Треба підкреслити, що ця рекомендація стосується не лише центральної влади, якій регіон не дуже довіряє, а й європейських дипломатів та представників громадянського суспільства в Києві.

По-четверте, досить важливо підкреслювати історичні паралелі Одеси з Європою та позиціонувати її як європейське місто. Незважаючи на те, що Одеса була частиною Російської імперії, а пізніше – Радянського Союзу, історично вона була набагато ближчою до Європи, ніж більшість інших міст України. Ідеться не лише про географічну близькість до ЄС, а й про архітектуру та стиль життя, що в багатьох випадках є справді європейськими.

Нарешті, варто наголошувати, що Україна не обов'язково намагається вступити до ЄС, а скоріше прагне запровадити «європейські практики» на Півдні (насправді 37% громадян України на Півдні вважають, що Україна має впроваджувати проєвропейські реформи

⁹ Юрій Панченко. Експорт без фреону: що допомогло холодильному обладнанню з Одеси потрапити в ЄС. 30.08.2018. <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/08/30/7086238/>

навіть без перспективи членства в ЄС¹⁰). Так, у Херсоні люди хочуть знати, як саме європейська інтеграція вплине на безпеку України та верховенство права.

Абсолютно важливо, щоб Південь України залишався «інтегрованим у процес європейської інтеграції», а також перебував у центрі уваги Києва. На тлі сильної місцевої ідентичності, кримінальної ієрархії та вразливості до впливу Росії цей регіон довів, що він здатний протистояти російським гібридним атакам. Проте Києву ще належить здобути лояльність регіону до проєвропейського вибору України.

¹⁰ Центр «Нова Європа». На яку допомогу українці очікують від ЄС та США?. 24.10.2018. <http://neweurope.org.ua/en/analytics/na-yaku-dopomogu-ukrayintsi-ochikuyut-vid-yes-ta-ssha/>